

A humán tárgyak tanítása

Komplex program – rugalmas órakeretben

LACZKÓNÉ RÉVAY MÁRTA

Régóta visszatérő probléma oktatási rendszerünkben, hogy nincsenek szinkronban bizonyos fontos tananyagrészek. Munkaközösségünk a humán tantárgyak négy tanéves komplex oktatását – ezen tantárgyak ismeretanyagának szikronba hozását – tűzte ki célul. Egy zenei középiskolában különösen fontosnak tartjuk, hogy tanulóink lássák a művészeti irányzatok – adott időben, adott történelmi, politikai környezetben szükségszerű kialakulását. Reményeink szerint e módszerrel (megfelelő elméleti alapozás után) elérhető, hogy a diákok egy-egy jellegzetes műalkotást (képet, verset, zeneművet) művészi kifejezőmódja alapján képesek legyenek időben elhelyezni, másoktól megkülönböztetni, s így tájékozódni tudjanak a művészetek történetében. Véleményünk szerint e módszerrel az elmúlt évtizedek egyoldalú "eszmei mondanivaló"-keresését felválthatja egy komplex műelemzési mód, amelyben a mű nem a környezetéből kiragadva vizsgálható, hanem a saját közegében, és ezáltal el kívánjuk kerülni például, hogy egy-egy irodalomtörténeti korszak tanítása előtt a szaktanár kénytelen legyen történelmi (áttekintő) órákat beiktatni. Ez önmagában nem a legnagyobb probléma – bár az órakeret szűkösége és a megtanítandó irodalmi anyag nagysága semmiféle óraszám-pazarlást nem tesz lehetővé -, a nagyobb gond az, hogy e szinkron hiányában a tanulók nem tudnak átfogó képet kialakítani a művelődéstörténet nagy korszakairól

A tanulók egymástól független, véletlenszerű jelenségekként élik meg a filozófiai, vallási áramlatok, művészeti irányzatok, kiemelkedő művészegyeniségek megjelenését. A "hagyományos" közelítésmód nem teszi lehetővé, hogy a tanulók az emberiség történetéből, művészetéből napjainkra is érvényes következtetéseket vonjanak le, és esetleg napjaink ellentmondásai között is hasznos tanácsot kapjanak.

E megfontolások alapján készítettünk egy komplex programot. Elképzelésünket rugalmasan kezelt évi órakeretre alapoztuk, és bizonyos mértékig átcsoportosítottuk a tantárgyak négyéves tananyagát. A történelem- és az irodalomtanítás az egész tanévben folyamatos, azonban a heti óraszámok a szükségletnek megfelelően rugalmasan változnak. Azt az időszakot, amely az egyidejűség eléréséhez szükséges, a magyar és a történelem tárgyak között az irodalomelméleti ismeretek koncentrált, alapozó jellegű elsajátítására szánjuk. Így a későbbiekben az egyes művészeti stílusorszakoknál, illetve az akotóknál már csak az elsajátított ismeretek gyakorlati alkalmazására lesz szükség. Az előbbiekre épülő másik három tantárgy: a művészettörténet, a filozófia, a társadalomismeret eddigi óraszámát tömbösítve ajánljuk felhasználni. Ez azt jelenti, hogy egy-egy nagyobb történelmi korszak befejezésénél a hozzá kapcsolódó, illetve belőle kinövő eszmeáramlatok, valamint művészi irányzatok és alkotások megismertetése koncentráltan jelenik meg a tanítás folyamatában. Ekként – a korszak lezárásakor – a tanulók rendelkezhetnek mindazon ismeret-

tekkel, amelyek egymásra épülvén, együttesen képviselik az adott korszak valahány jellegzetességét. Véleményünk szerint a tanítás-tanulás folyamatának e formája nem elszigetelt tényeket, jelenségeket közvetítene a tanulóknak, hanem az emberi történelem és társadalom fejlődésének törvényszerűségeit és logikáját.

Iskolánk jellegéből adódóan a felsorolt tantárgyak mellé bekapcsolandó a zenetörténet is. Tanulóink jelenleg is tanulnak zeneirodalmat, heti két órában, az I-IV. osztályig. A zeneoktatás azonban – az iskola sajátos igényeivel összhangban – bizonyos zenetörténeti korszakot kiemelten kezel, másokat csak érintőlegesen említi meg. Mivel a válogatást praktikus szempontok befolyásolják, a tananyag nem illeszthető a komplex oktatás kereteibe. Mégis célszerűnek látunk – a zenetanárokkal egyetértésben – egy tömbösített zenetörténet-oktatást, igazodva az alaptantárgyak haladási üteméhez, mintegy emlékeztető, felidéző jelleggel.

Tekintettel az oktatásügy előtt álló változásokra, módszerünket új vizsgarendszerrel is célszerű összekapcsolni. Ez annyit jelent, hogy egy-egy tanév végén komplex írásbeli és szóbeli vizsgát tesznek a tanulók.

Ennek feltétele:

- a tanulók ismerjék a vizsgakövetelményeket;
- mindegyik tantárgy folyamatosan alakítsa a tanulók elemzési és értékelési képességét, segítse az önálló ismeretszerzést, állásfoglalást, a vita- és toleranciakészség fejlődését;
- kívánják meg és fejlesszék a világos és szabatos megfogalmazást, az ötletek, érvek, ellenérvek nyelvi formába öntését.

Az írásbeli feladat minden tanév végén egy komplex probléma feldolgozása, amelyet a tanulók 2-3 hét alatt, otthon –könyvtár igénybevételével – készítenek el. A szóbeli egyrészt vonatkozik az írásbeli munkára ("meg kell védeni!"), másrészt az egész tanév tananyagából egy korszak komplex kifejtését várja el.

Az alábbiakat bemutatjuk az általunk elképzelt négyéves tananyag *tervezetét*. (Azért tervezet, mert realizálni csak megfelelő tankönyvek esetében lehet. Munkaközösségünk erre is szívesen vállalkozik.)

Tananyag

I. osztály, évi óraszám 120 óra

(történelem: 57 óra, irodalom: 38 óra, művészettörténet: 13 óra, filozófia: 12 óra)

Az őskor (6, 4, 2, 2 óra)

Az ősközösségi társadalom jellemzői; a termelés és a társadalmi fejlődés összefüggései.

A kommunikációs képesség, a beszéd kialakulása, jelrendszer.

Ábrázolásmódjuk sajátossága: barlangrajzok, kultikus tárgyak.

Az ősi társadalmak mágikus és differenciálatlan tudata. Kultikus szokások, hiedelmek.

Az ókor

Történelem (37 óra)

1. Időszámításunk előtt 4000-től időszámításunk után 476-ig

A folyammenti öntözéses kultúrák: Egyiptom, Mezopotámia.

Az asszír-perzsa hódítás következményei.

Az ázsiai kultúrák: Kína, India.

2. A mükénéi kor. Az akháj államok virágkora. A görög honfoglalás: trójai háború. Spárta. Az athéni demokrácia kialakulása, fénykora, a görög-perzsa háborúk. A peloponnészoszi háború. Makedónia, Nagy Sándor hódítása. A hellénisztikus birodalmak.

3. Róma alapítása. A korai köztársaság. A Földközi-tenger meghódítása. A köztársaság válsága és bukása. A császárság virágkora. A válság és megoldása. A birodalom bukása.

Irodalom (29 óra)

A műnemek, a műfajok, alcsoportok, versformák, verselési rendszerek.

Az ókor irodalma: Gilgames, Biblia, Kalevala, Homérosz, Szophoklész, Szapphó, Anakreón, Catullus, Vergilius, Horatius.

Művészettörténet (8 óra)

A művészet ágazati felosztása. A vizuális művészet helye és műfaja.

Művészet a társadalomban, átmenet az antik kultúrákba.

Egyiptom: piramis és templomépítészet.

Az ókori Hellász építésze, szobrászata és festésze. (Egy-egy műalkotás bemutatásával.)

Új jelenségek a művészetben, az új építészeti térszemlélet megszületése.

Filozófia (7 óra)

Az első civilizációk mitologikus világgépe. A művészet, a tudomány és a filozófia leválása a mitologikus vallásról.

Az antik görög filozófia főbb problémái: az ioniak nézetei a természetről, a dél-itálieiaké az elvont létről, a szofistáké az emberről. Szókratész a megismerésről és az erkölcsről. Platón az ideák és a létező kapcsolatáról, a megismerésről és az államról. Arisztotelész az anyag és a forma ellentmondásáról, egységéről és az okságról, a poliszról és a poliszpolgárról.

A középkor (476-1038) (14, 3, 5, 3 óra)

Történelem

Európa születése. A nyugat-európai feudalizmus. Bizánc és a kelet-európai feudalizmus. Az iszlám és az arab hódítás.

A magyar őstörténet és a honfoglalás. A magyar államalapítás.

Irodalom

A kora középkori epika. A magyar nyelvemlékek (miniatúrák).

Művészettörténet

Az ókeresztény művészet megszületése, a keresztény ikonográfia kialakulása. A népvándorlás korának művészete. A Szent Ágostoni-elv érvényesülése az építészetben, a szobrászatban, a festészetben.

Filozófia

A kereszténység eszmerendszere, az eszmerendszer filozófiai és vallási előzményei.

II. osztály, évi óraszám 150 óra

(történelem: 58 óra, irodalom: 50 óra, művészettörténet: 23 óra, filozófia: 18 óra)

Történelem (58 óra)

1. A feudalizmus virágkora (XI-XIII. sz.) (14 óra)

A mezőgazdaság, az ipar, a kereskedelem és a városok fejlődése, a társadalom változása. Az investitúra háborúk. A keresztes háborúk és az eretnek mozgalmak. A rendi monarchiák.

A korai feudalizmus Magyarországon: az államszervezet megszilárdulása, a gazdaság és társadalom kapcsolata. Az Aranybulla kora. A tatárjárás és következményei.

2. Az érett feudalizmus kora (XIII-XV. sz.) (20 óra)

A gazdaság és a társadalom válságjelenségei. Az investitúra háborúk következményei. Központosítás: Franciaország és Anglia, Itália és Kelet-Európa.

Magyarország: az Anjouk kora. Társadalmi változások, a rendi fejlődés kezdete. Török kérdés, Hunyadi Mátyás központosító törekvései. 1514-1526 a hatalom szétesése.

3. A feudalizmus bomlásának és a kapitalizmus kialakulásának kezdetei (24 óra)

Felfedezések, gyarmatosítás, tőkés gazdálkodás kezdete. Reformáció, ellenreformáció, válásháborúk.

Magyarország: a három részre szakadt Magyarország. Függetlenségi harcok Erdélyben. Gazdaság, társadalom, művelődési viszonyok. Zrínyi Miklós.

Irodalom

1. Középkor (12 óra)

Legenda, ballada, himnuszok, rímes és időmértékes verselés. Augustinus, Roland-ének, Vogelweide, Assisi Szt. Ferenc, Aucassin és Nicolette, Dante, Villon.

Halotti beszéd, Ómagyar Mária-siralom, Margit-legenda.

2. Humanizmus és reneszánsz (28 óra)

Drámaelmélet, drámai jambus, szonett, a regény kezdetei.

A hangsúlyos verselés, népköltészet, rímelés.

Petrarca, Boccaccio, Chaucer, Shakespeare, Cervantes, Janus Pannonius, Balassi Bálint.

3. Barokk (10 óra)

Eposz, népköltészet, hangsúlyos verselés, a levél műfaja. Pázmány, Zrínyi, kuruc költészet, Mikes Kelemen.

Művészettörténet

A középkor, a reneszánsz és az újkor kezdetének művészi kifejezése (23 óra)

A gótika művészete (Aquinoi Szent Tamás-féle esztétikai elv megtestesülése). Két korszak határán.

A reneszánsz formák megszületése az építészetben, a szobrászatban és a festészetben. Az itáliai, a német-alföldi és a német reneszánsz. A manierizmus, mint a modern művészet előfutára. A barokk, mint az ellenreformáció művészete az építészetben, a szobrászatban és a festészetben.

Klasszicizáló tendenciák a francia barokkban. Realista tendenciák a spanyol és a német-alföldi protestáns barokk festészetben.

Filozófia

A középkor a reneszánsz és az újkor kezdetének gondolati kifejezése (18 óra)

Az egyén és a közösség hierarchikus harmóniájának eszménye a középkorban. A keresztény világkép rendszerezése a skolasztikában. A reneszánsz új perspektívái és az ezzel kapcsolatos válság: panteizmus, utópizmus és történelmi realizmus. A humanizmus eszméje.

III. osztály, évi óraszám 205 óra

(történelem: 85 óra, irodalom: 80 óra, művészettörténet: 20 óra, filozófia: 30 óra)

Történelem (85 óra)

1. Polgári forradalmak (12 óra)

Az angol polgári forradalom. Az abszolutizmus Franciaországban. A felvilágosodás, a felvilágosult abszolutizmus.

2. Szabadságküzdelmek Magyarországon a Habsburg abszolutizmus ellen, a török uralom megszűnése (18 óra)

A kuruc mozgalom kibontakozása. A török kiűzése. A Rákóczi szabadságharc. A Habsburg

hatalom és a magyar rendek viszonya.

3. Polgári forradalmak győzelme (1789-1849) (13 óra)

A francia abszolutizmus ellentmondásai. Az Amerikai Egyesült Államok függetlenségi harcai. A francia forradalom és a napóleoni háború. A Szent Szövetség. Az 1848-as polgári forradalmak.

4. Az ipari forradalom és következményei (14 óra)

A forradalmi változások az iparban és a közlekedésben. A polgári társadalom kialakulása, urbanizáció. A polgárság liberalizmusának és nacionalizmusának szerepe a feudalizmus felszámolásában. A proletariátus megjelenése, osztályá alakulása. A szociológia megjelenése: az első szociológiai elméletek, a társadalmi ellentmondások feldolgozásai.

5. Magyarország 1711-1867 (28 óra)

Magyarország helyzete a Habsburg Birodalomban 1711-1790 között. A francia forradalom hatása, a feudalizmus bomlásának jelei. A reformmozgalom kezdete és kiszélesedése. Az 1948-as márciusi forradalom eredménye. A magyar szabadságharc. Az abszolutizmus kora, a kiegyezés.

Irodalom (10 óra)

A felvilágosodás irodalma (14 óra)

Klasszicizmus, racionalizmus, francia vígjáték, új műfajok.

Népiesség, klasszikus versformák, képalkotás, nyugat-európai és hangsúlyos verselés.

Racine, Molière, Diderot, Voltaire, Rousseau, Swift, Goethe, Schiller, Bessenyei, Batsányi, Berzsenyi, Kazinczy, Csokonai.

Romantika a világirodalomban (20 óra)

A romantika kialakulása, fajtái, műfajai, költői eszközei.

Hölderlin, Hoffmann, Heine, Shelley, Keats, Hugo, Puskin, Miczkiewitz.

Realizmus a világirodalomban (26 óra)

Regénytípusok, novella, kisregény, dráma

Balzac, Stendhal, Gogol, Tolsztoj, Csehov, Dosztojevszkij, Ibsen

Művészettörténet (20 óra)

A rokokó (6 óra)

A kifinomult udvari művészet és a bensőséges polgári szemlélet. A reneszánsz és a barokk Magyarországon.

Klasszicizmus, mint a művészet sorsfordulója (8 óra)

Az utolsó európai stíluskorszak, melyben még megvalósul a stílusegység az építészetben, a szobrászatban és a festészetben. Goya, aki művészetével hidat alkotott a rokokó és a romantika között.

Romantika (3 óra)

Eltérő tendenciák német, a francia és az angol romantika festészetében.

Realizmus (3 óra)

A kritikai realisták és a barbizoni iskola.

Filozófia (30 óra)

Az újkori filozófiai gondolkodás és a tudományos megismerés (10 óra)

Új ismeretelméleti kiindulópontok: empirizmus és racionalizmus: a szolipszizmus problémája.

A szubsztancia problémája: idealista és materialista rendszerek. A felvilágosodás, mint az embereknek a hagyományos, az őket korlátozó anyagi és szellemi viszonyok alól történő felszabadulásának eszméje.

A német klasszikus filozófia mint a felvilágosodás meghaladása (20 óra)

Kant problémafelvetései: a magában való dolog, a kategorikus imperatívus és a teológia a történelemben. Fichte "szubjektív" és Hegel "objektív" idealista rendszere, a dialektika kidolgozása a német idealizmusban; módszer és rendszer ellentmondásának problémái.

A marxista filozófia kialakulásának társadalmi és szellemi környezete.

Marx és Engels társadalomfelfogása: az emberi lényeg, mint a társadalmi viszonyok összesége. A munka és a gyakorlat problémája.

Az ember, mint partikuláris és nembeli lény lehetőségei szabadsága megvalósításában.

IV. osztály, évi óraszám 260 óra

(történelem-társadalomismeret: 101 óra, irodalom: 125 óra, művészettörténet: 15 óra, filozófia: 19 óra)

Történelem (101 óra)

1. A polgári fejlődés problémái és ellentmondásai a századfordulóig (16 óra)

Az olasz és a német egység létrejötte. Anglia és Franciaország szerepe. Az Egyesült Államok polgárháborúja, a fejlett ipari kapitalizmus kibontakozása. A munkásmozgalom nemzetközi szervezetei, politikai pártok megalakulása. Hatalmi szövetségek kialakulása a századfordulón. Az I. világháború kitörése.

A dualizmus kora és válsága Magyarországon: 1867-1914

2. Az első világháború (1915-1916-1917) (10 óra)

Magyarország részvétele a világháborúban. A háború lezárása, a Párizs környéki békék.

3. A két világháború között (16 óra)

Az 1917-23 közötti forradalmak. A polgári demokráciák és a gazdaság stabilizációja 1920-30-as években. Az 1929-es gazdasági válság és következményei. A fasiszmus térhódítása Európában. A Szovjetunió gazdasági, társadalmi és politikai jellemzése 1917-1939-ig.

4. A második világháború (1939-1945) (10 óra)

5. Magyarország 1920-1945 (16 óra)

A Bethlen konzolidáció korszaka 1921-1931. A német orientációjú politika kibontakozása 1932-1939 között. A magyar társadalom és gazdaság jellemzése, antifasiszta törekvések. Részvételünk a II. világháborúban.

6. A második világháború után (18 óra)

A kialakult új európai rend és ebben hazánk sorsának alakulása. A polgári demokráciák megerősödése, gazdasági konzolidáció Nyugat-Európában. A gyarmati rendszer felbomlása, – válságövezetek, a hidegháború következményei: nagyhatalmi érdekek konfrontációja, a SZU nagyhatalmi törekvései, a közép-kelet-európai államokkal szemben folytatott politikája.

Magyarország: 1945-48 a koalícióknak eredője; az 1950-56-os évek valósága, a forradalom és szabadságharc kérdése, elemzése

Irodalom (125 óra)

A századvég lírája (12 óra)

Szimbolizmus, formabontás, szabadvers.

Baudelaire, Whitmann, Verlaine, Rimbaud, Rilke.

A magyar századforduló irodalma (14 óra)

Újszerű költői eszközök, szimbolizmus. Újfajta realizmus, új stílus (Krúdy).

Vajda, Mikszáth, Krúdy.

A XX. század magyar irodalma (14 óra)

Avantgard irányzatok, realizmus, kis- és nagyregény, formabontó regény, drámai újítások.

Avantgard és hagyományos irányzatok, műfajonként.

A két háború közötti magyar irodalom (24 óra)

Avantgard és népköltészet, új versformák, komplex képalkotás, új klasszicizmus. A Nyugat írói csoportok – kiemelkedő képviselők (Németh László, Illyés Gyula, Molnár Ferenc, Kassák Lajos, Márai Sándor).

József Attila, Radnóti Miklós

A határon túli magyar irodalom egy-egy képviselője.

Mai világ- és magyar irodalom (21 óra)

A háború utáni korszakok műnemenkénti egy-egy kiemelkedő személyisége. Napjaink irodalma – folyóiratok, irodalmi élet.

Művészettörténet (15 óra)

A századvég művészete (4 óra)

Az impresszionizmus előzményei és jelentősége az európai festészetben. A posztimpresszionizmus, mint a XX. századi avantgard előfutára. A szimbolizmus jelentkezése a századvég festői irányzataiban.

Századforduló (4 óra)

A szecesszió, mint kísérlet egy homogén stílus megreremtésére a vizuális művészetek terén, az építészetben, a festészetben, a grafikában és az iparművészetben.

Az avantgardmozgalmak (7 óra)

A francia és a német expresszionizmus. A futurizmus. A kubizmus az orosz, a holland és a német avatgardban. Az absztrakt művészet irányzatai. A dadaizmus és a szürrealizmus irányzatai.

A modern építészet főbb problémái. A modern szobrászat főbb irányzatai.

Új tendenciák a képzőművészetben.

Filozófia

Korunk filozófiai (16 óra)

Az individuum sorskérdései az irracionalista életfilozófiákban.

A megismerés alapjainak megkérdőjelezése a pozitivista tudományfilozófiákban.

A klasszikus filozófiai hagyomány és a vallásos irányzatok rendszeralkotási kísérletei.

Társadalomismeret (18 óra)

Egyén és közösség (8 óra)

Az egyén és a közösség viszonya a történelemben, a hagyományos és a modern társadalmakban.

A politika mibenléte, politikai akaratképzés intézményei, politikai kultúra, politikai szocializáció.

Az érdekképviselőket, politika és tulajdonviszonyok, munkahelyi részvétel, öngazgatás.

Az emberi- és politikai jogok, alkotmányosság, népszuverenitás. A demokrácia és a szabadság megvalósulásának esélyei.

Politikai ismeretek (4 óra)

A legitimitás fogalma, típusai. A politikai uralom formái, autokrácia, demokrácia, anarchia. Az ideológiák hatása, társadalmi meghatározottságuk.

Az emberi kultúrák érintkezése (6 óra)

A kultúra, mint társadalmilag kialakult vonatkozási rendszer (történelmi példák elemzése).

Hogyan alakulhat ki híd az egyes kultúrák között; kultúrák szimbiózisa.

Tolerancia és előítélet.

Az európai kultúra sajátosságai, előretérés az elmúlt kétszáz évben. Az Európa-centrikus látásmód (napjainkból vett példák elemzése alapján).

Igéretes modernizációs kísérletek a helyi kulturális hagyományokra támaszkodva.